

Marian Graczyk

"Doświadczenie wychowawcze św. .Jana Bosko w służbie ewangelizacji", S. Buksa, Warszawa 2009 : [recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 49/2, 238-246

2011

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

S. Buksa, *Doświadczenie wychowawcze św. Jana Bosko w służbie ewangelizacji*, Wydawnictwo Salezjańskie, Współwydawca Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Wydział Nauk Pedagogicznych, Seria: *Educatio*, Warszawa 2009, ss. 660.

Wprowadzenie

Książka *Doświadczenie wychowawcze św. Jana Bosko w służbie ewangelizacji* jest odpowiedzią autorki na apel Jana Pawła II o nową ewangelizację współczesnego świata oraz na papieskie wskazanie, by wychowanie młodzieży uznać za jedno z głównych zadań duszpasterskich Kościoła. Tenże Papież podkreśla, że wychowanie jest zagrożone tendencją do *jednostronnego przesunięcia w kierunku samego wykształcenia, co może prowadzić do całkowitej alienacji wychowania*. Opracowanie niniejszego tematu jest również odpowiedzią na Jego zobowiązanie Rodziny Salezjańskiej do pogłębiania, odnawiania i rozwijania *profetycznego orędzia wychowawczego św. Jana Bosko* jako cennego daru dla całego Kościoła, które pochodzi z inspiracji pedagogią Boga. Orędzie tegoż *Ojca i nauczyciela młodzieży* jest także dzisiaj skuteczną metodą w dziele wychowania *uczciwych obywateli i dobrych chrześcijan* – ludzi błogosławieństw – ewangelicznych obywateli, bowiem łączy w organiczną jedność wychowanie i ewangelizację.

Źródłem dla tegoż tematu są traktujące o wychowaniu i ewangelizacji: dokumenty Nauczycielskiego Urzędu Kościoła oraz dokumenty Zgromadzeń Salezjańskich. W badaniu doświadczenia pedagogicznego wykorzystano pisma św. Jana Bosko oraz spisana przez jego współpracowników 20-tomową biografię – *Memorie Biografiche* i dostępne opracowania autorów w tym przedmiocie. Wyjaśnieniu i zrozumieniu ewangelizacji w zbawczym posłannictwie Kościoła służyło soborowe i posoborowe nauczanie, w szczególności dokumenty Jana Pawła II traktujące o nowej ewangelizacji. Źródła są obszernie i stanowią bibliografię książki, której materiał badano, stosując metodę analityczno-syntetyczną oraz opisowo-porównawczą. Zagadnienie to jest przedstawione w trzech rozdziałach, które stanowią integralną całość w jego rozumieniu. W pierwszym rozdziale czytelnik może w pewnym stopniu poznać bogate doświadczenie wychowawczo-ewangelizacyjne św. Jana Bosko, w drugim – rozważyć istotę ewangelizacji, w trzecim – spotkać się z próbą ukazania miejsca tegoż systemu w dziele ewangelizacji dzisiaj.

1. Doświadczenie wychowawczo-ewangelizacyjne św. Jana Bosko

W pierwszym rozdziale książki, w wyniku dokonanej retrospekcji, ukazano bogate doświadczenie wychowawczo-ewangelizacyjne św. Jana Bosko. Dzieło wychowawcze dla ubogiej młodzieży było odpowiedzią tegoż Kapłana

na wyzwania kontekstu historyczno-religijnego. Tym dziełem było Oratorium jako środowisko wychowawczo-ewangelizacyjne, w którym Apostoł młodych stosował system prewencyjny całkowicie oparty na rozumie, religii i miłości.

Doświadczenie wychowawczo-ewangelizacyjne św. Jana Bosko rodziło się w kontekście przemian w sferze politycznej, ekonomicznej, kulturalnej, wychowawczej i religijnej w XIX wieku we Włoszech. W atmosferze narodowowyzwoleńczych ruchów, wzmożonej industrializacji, spierano się o budowę nowego państwa w oderwaniu od Boga, religii i Kościoła, wzrastała nędza i analfabetyzm proletariatu miejskiego, rozszerzały się antyklerykalizm i dechrystianizacja oraz indyferentyzm moralno-religijny. Najbardziej zagrożona była młodzież, pozbawiona wszelkich środków do osobowego i społecznego rozwoju. Rozwiązania społecznych problemów upatrywano w rodzącej się wówczas pedagogice. W nurt społecznej odnowy włączył się ksiądz Bosko przez integralne wychowanie chrześcijańskie ubogiej i opuszczonej młodzieży. Dla niej rozwijał dzieło Oratorium, wskazał jej ideał *uczciwego obywatela i dobrego chrześcijanina*, zdolnego odnawiać społeczeństwo w duchu Ewangelii.

Geneza Oratorium sięga lat dzieciństwa i młodości Jana Bosko – katechezy rodzinnej, wyboru pracy wśród młodych na początku kapłaństwa w zetknięciu się z dramatyczną sytuacją młodzieży w turyńskim więzieniu. Oratorium było dla ubogiej młodzieży gościnnym domem, parafią uczącą Ewangelii, szkołą przygotowującą do życia, boiskiem przyjacielskich spotkań i radosnego życia. Młodzieży w jej rozwoju osobowym służyły wartości psychologiczne: autentyczne relacje interpersonalne, atmosfera rodzinna, klimat radości, zaufania, przyjaźni; wartości ekonomiczne: mieszkanie, odzież, chleb i praca; wartości kulturalne: nauka, zabawa, sport, teatr, muzyka, czasopismo, książka, wycieczka; wartości religijne: Słowo Boże, modlitwa, katecheza, liturgia, sakramenty święte, nabożeństwa, wspólnota z Bogiem i człowiekiem w Kościele oraz nadzieja życia wiecznego. Ksiądz Bosko, mający za wzór Chrystusa Dobrego Pasterza, zaspokajał potrzeby rozwojowe młodych, ale chciał, aby oni byli protagonistami w procesie wychowania. W ten sposób Apostoł z Valdocco, wraz założonymi przez siebie zgromadzeniami zakonnymi, stał się znakiem i nosicielem miłości Chrystusa do ubogiej młodzieży i warstw ludowych. W dziele wychowania chrześcijańskiego otworzył się na bogactwo charyzmatu świeckich w Kościele dla wielorakiej współpracy z nimi.

Istotnymi założeniami oratoryjnej pedagogii były: charakter prewencyjny i ewangelizacyjny wychowania. Prewencyjny wymiar wychowania polegał na sztuce pozyskania serca młodego człowieka, by pomagać mu w odkrywaniu i realizacji dobra obecnego w nim samym, by zapobiegać grzechowi i negatyw-

nym doświadczeniom – hamującym jego osobowy rozwój. Ewangelizacyjny wymiar wychowania to znaczy *ewangelizować wychowując, wychowywać ewangelizując*. Ksiądz Bosko tworzył w praktyce syntezę wychowania i ewangelizacji, wiary i życia, kultury i wiary, aby ewangelizować człowieka i kulturę. W procesie wychowania głosił Ewangelię – uczył katechizmu, sprawował sakramenty, a równocześnie otwierał się na kulturę – prawdę, dobro i piękno. Księdzu Bosko chodziło o promocję osoby wychowanka w duchu Ewangelii, o zdobywanie świętości młodzieńczej w codziennej rzeczywistości – zatem podkreślał, mówiąc: *Jedynym celem Oratorium jest zbawienie duszy*. Wychowaniu chrześcijańskiemu służyły typy odniesień wychowawczych, które rozwijano jako indywidualne kontakty wychowawcy z młodymi, i rodzinny charakter wspólnoty wychowawczej, budowanej razem. Pedagogia indywidualnego kontaktu wychowawcy z młodymi wyrażała się w relacji pomocnej – *bycie blisko* – w atmosferze wolności, miłości i zaufania. Dzięki takim relacjom, opartym na dialogu, w Oratorium kształtował się rodzinny charakter wspólnoty wychowawczej, przejawiający się w odpowiedzialnej miłości ojcowskiej i macierzyńskiej wychowawców oraz w synowskim zaufaniu wychowanków.

Metodę w systemie prewencyjnym – zapobiegawczym, zwanym także uprzedzającym, ksiądz Bosko całkowicie oparł na rozumie, religii i miłości. Religia występuje pomiędzy rozumem i miłością, to znaczy, że oświeca rozum i pobudza serce do miłości Boga i miłości bliźniego. Rola rozumu, będącego darem Bożym i niezbywalnym zadaniem dla człowieka, polega na odkrywaniu i realizacji dobra, co czyni go dobrym. Rozum wskazuje na potrzebę dialogu i udziału środków naturalnych w procesie wychowania do pełnego człowieczeństwa. Rola religii polega na wspomaganiu osoby ludzkiej w jej rozwoju ku pełnej doskonałości w osobowej przyjaźni z Chrystusem. Religia wskazuje na środki nadprzyrodzone w duchowym rozwoju: Słowo Boże, sakramenty Eucharystii i Pokuty, wzorce osobowe: Maryja i inni Święci. W osobowej przyjaźni z Jezusem człowiek stopniowo staje się *alter Christus*, bowiem łaska przenika jego naturę, by ją wraz ze środowiskiem przebóstwiać od wewnątrz. Rola miłości – *amorevolezza*, która jest *cierpliwa i łaskawa*, polega na trosce o pełne zbawienie wychowanka – ziemskie i eschatologiczne; miłość pozostaje w służbie integralnego rozwoju człowieka stworzonego na obraz i podobieństwo Boże. W relacji miłości – daru osoby dla osoby – wychowanek osiąga świadomość osobowej godności oraz zdolność daru dla innych. Dzięki miłości wspólnota wychowawcza staje się rodziną dla ubogiej młodzieży, gdzie ona w klimacie serdeczności, przyjaźni, radości, obowiązku, współpracy, doskonalenia zawodowego i solidarności ze społecznością lokalną, narodową i międzynarodową dorasta do miłości Boga

i do miłości bliźniego, zgodnie z przyjętym ideałem uczciwego obywatela i dobrego chrześcijanina.

2. Ewangelizacja w zbawczym posłannictwie Kościoła

W rozdziale drugim przybliżono ewangelizację w zbawczym posłannictwie Kościoła, wskazując na motywy ewangelizacji w kontekście wyzwań współczesnego świata, istotne elementy ewangelizacji, *novum* ewangelizacji dzisiaj.

Motywy dla ewangelizacji są: sytuacja człowieka w świecie współczesnym w aspektach pozytywnym i negatywnym oraz posłannictwo Jezusa Chrystusa i Kościoła.

Do aspektów pozytywnych sytuacji człowieka, które owocują dobrem, należą:

- w wymiarze indywidualnym: wzrost świadomości w zakresie godności osoby ludzkiej, otwarcie na Absolut i wartości religijne;
- w wymiarze społecznym: zaangażowanie w tworzenie kultury życia i miłości, rosnąca potrzeba przynależności i uczestnictwa, znaki nadziei w Kościele.

Aspekty negatywne sytuacji mające podłoże w grzechu człowieka to:

- w wymiarze indywidualnym: upowszechnianie błędnej antropologii, gwałcenie prawa do życia i integralnego rozwoju, negacja zależności wolności od prawdy, naruszanie prawa do wolności;
- w wymiarze społecznym: zagrożenie małżeństwa i rodziny, zagrożenie rozwoju w rodzinie narodów, dechrystianizacja i rozwój sekt. Motywem dla ewangelizacji, obok zmiennej sytuacji człowieka i świata, jest przede wszystkim posłannictwo Chrystusa i Kościoła, jako niezmienna podstawa i stałe źródło dla tej misji. Jezus Chrystus – Wysłannikiem Ojca, Kościół powszechnym sakramentem zbawienia w świecie, a więc wspólnotą kapłańską, prorocką i królewską. Od wzrostu dobra rodzącego się z ewangelizacji zależy przemiana osobowej i społecznej sytuacji człowieka w świecie współczesnym.

Istotnymi elementami ewangelizacji są: podmiot, przedmiot i cel. Podmiotem nadrzędnym w ewangelizacji jest Duch Święty, a Jego podmiotowość polega na budowaniu komunii przez dawanie życia Bożego każdemu człowiekowi i całej ludzkości w Słowie Bożym i w sakramentach świętych. Podmiotowość Kościoła *ad intra* polega na harmonijnej współpracy z Duchem Świętym, to znaczy na samoewangelizacji wierzących. Podmiotowość Kościoła *ad extra* polega na prowadzeniu każdego człowieka i wszystkich dziedzin ludzkiej działalności do dobroczynnego spotkania z Ewangelią. Kościół, który ewangelizuje siebie samego, jest posłany z Ewangelią do wszystkich narodów. Przedmiotem ewangelizacji jest: prawda o Bogu, praw-

da o Chrystusie, prawda o człowieku. Należy mocą Ducha Świętego głosić wszystkim ludziom pełną prawdę o Bogu Ojcu, który tak umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne (J 2, 16); pełną prawdę o Chrystusie, który jest drogą, i prawdą, i życiem (J 14, 6); pełną prawdę o człowieku stworzonym na obraz i podobieństwo Boże (Rdz 1, 26) i odkupionym w Chrystusie. Dzisiaj postannictwo prawdy jest tym bardziej zobowiązujące, że istnieje negacja prawdy, zdrada prawdy objawionej przez Boga. Ewangelizować znaczy prowadzić konkretnego człowieka i ludzkie społeczności do spotkania z Jezusem Chrystusem, do odnalezienia w Jego Osobie jednego Zbawiciela świata, żyjącego we wspólnocie Kościoła. Celem ewangelizacji jest nawrócenie i wiara w spotkaniu z tajemnicą Bożego miłosierdzia objawioną w Jezusie Chrystusie, budowanie Kościoła przez ewangelizację misyjną, duszpasterstwo wiernych i nową ewangelizację oraz zbawienie, czyli urzeczywistnianie wśród wiernych ideału świętości odnawiającej życie osobiste i społeczne w duchu Ewangelii.

Novum ewangelizacji oznacza potrójną rzeczywistość: *nowa w swym zapale*, *nowa w swych metodach*, *nowa w swym wyrazie*. Ewangelizacja jest *nowa w swym zapale* wówczas, gdy świętość jest źródłem zapala apostolskiego, a ewangelizatorzy dają świadectwo radości wiary i czynnej miłości, pokonując wszelkie zwątpienie. Ewangelizacja jest *nowa w swych metodach*, gdy posługiwanie duszpasterskie duchownych, apostołstwo świeckich i zakonników jest zjednoczoną realizacją powszechnego powołania do apostołstwa, czyli *communio* pasterzy, wiernych świeckich, młodzieży, osób i wspólnot życia konsekrowanego oraz apostołskiego, ruchów i stowarzyszeń, która prowadzi dialog ze wszystkimi kręgami Ludu Bożego. Ewangelizacja jest *nowa w swym wyrazie*, gdy dokonuje się integralna formacja chrześcijańska osób i wspólnot apostołskich; gdy ożywiana jest przykazaniem miłości, gdy ma charakter paschalny to znaczy głosi i sprawuje tajemnicę paschalną Chrystusa w liturgii Kościoła, zwłaszcza w Eucharystii, która pozostaje w ścisłym związku z sakramentem pokuty i pojednania, dającym Jego pokój i pojednanie wierzącym.

Ponadto cechą charakterystyczną nowej ewangelizacji jest sięganie do bogactwa tradycji chrześcijańskiej, by z niej wydobywać przykłady autentycznego życia chrześcijańskiego, gorliwości apostołskiej, i czerpać z niej natchnienie do ewangelizowania. Pośród wielu charyzmatów, które z Opatrzności Bożej uczestniczą w ewangelizacji Kościoła, znajduje się *profetyczne orędzie wychowawcze* św. Jana Bosko jako cenne dziedzictwo nadal inspirujące i wzbogacające.

Zatem z analizy źródeł wynika, że do istoty ewangelizacji dzisiaj należy: *wypłynięcie na głębię* życia Bożego,¹ danie pierwszeństwa łasce, kontemplacja oblicza Chrystusa, głoszenie całej ludzkości w nowy sposób pełnej prawdy o Bogu, pełnej prawdy o Chrystusie, pełnej prawdy o człowieku, aby osiągać zbawcze cele misji Kościoła. Głęboka i solidna chrystologia, jasna i prawdziwa eklezjologia oraz zdrowa antropologia – wskazuje Jan Paweł II – są współrzędnymi nowej ewangelizacji, które pozwolą stawić czoło wyzwaniom stojącym dziś na przeszkodzie ewangelizacyjnej pracy Kościoła, pozwolą dostrzegać i rozwijać dobro istniejące w świecie.

3. System prewencyjny św. Jana Bosko w dziele ewangelizacji dzisiaj

W trzecim rozdziale ukazano system prewencyjny św. Jana Bosko w dziele ewangelizacji dzisiaj, będący owocem doświadczenia wychowawczego tegoż ojca i nauczyciela młodzieży. System ten z natury swej jest ewangelizacyjny dlatego nadal może skutecznie służyć w dziele ewangelizacji tym, co w nim jest podstawowe dla wychowania. Są to: metoda uprzedzająca jako droga ewangelizacji, środowisko społeczno-kulturalne i sakramentalne znamię wychowania. Ostatecznie chodzi tu o przyjęcie młodego pokolenia z miłością Dobrego Pasterza ofiarnie troszczącego się o pełnię życia dla wszystkich ludzi.

Metoda uprzedzająca w ewangelizacji dzisiaj polega na tym, by w kulturze śmierci zapobiegać utracie *smaku życia* przez wychowywanie młodego człowieka w nadziei i radości istnienia. To znaczy nadać procesowi wychowania, opierając się na rozumie, religii i miłości, rys chrystocentryczny i rys maryjny, by w zjednoczeniu z Jezusem i z Maryją – Matką Jego i każdego człowieka – młodzi mogli odkrywać ostateczny sens swego istnienia na ziemi. Metoda uprzedzająca w ewangelizacji polega na wychowywaniu młodych do pełnego doświadczenia życia osobowego przez rozwijanie wolności na płaszczyźnie życia osobistego i społecznego w oparciu o ewangeliczną hierarchię wartości. Metoda uprzedzająca domaga się ewangelizowania świadectwem życia, a więc duchowym ojcostwem i macierzyństwem wychowawców; ewangelizowania młodych przez młodych. W kryzysie rodziny młodzież potrzebuje wychowawców, którzy są świadkami ojcowskiej i macierzyńskiej dobroci Boga oraz świadectwa wiary swoich rówieśników w sytuacji dechrystianizacji i wzmożonego rozwoju sekt. Wychowanie chrystocentryczne i maryjne

---

¹ Por. Łk 5, 4-6, por. NMI 1. Na początku nowego tysiąclecia Jan Paweł II wzywa *cały Kościół do takiego aktu wiary, który wyrazi się przez odnowę życia modlitewnego* (NMI 38).

jest ewangelizujące – wychowujące do wiary dojrzałej; ewangelizacja wychowująca do prawdziwej kultury.

Ewangelizacja w duchu systemu prewencyjnego św. Jana Bosko potrzebuje udziału odpowiedzialnie podejmującego swoje zadania wychowawcze względem młodego pokolenia, środowiska społeczno-kulturalnego: rodzinnego, szkolnego, kościelnego, środków społecznego przekazu.

Zadaniem prewencyjnym środowiska rodzinnego, głównie rodziców, jest wychowywanie dzieci i młodzieży świadectwem życia w komunii osób oraz we wspólnocie życia i miłości, aktywnego i odpowiedzialnego udziału członków rodziny w społeczeństwie i w misji Kościoła. Tym zadaniem jest również dialog katechetyczny w *domowym Kościele*, którego treścią jest prawda o Bogu, o Chrystusie, o człowieku, o moralnych problemach małżeństwa i rodziny, świata. W rodzinie chrześcijańskiej – pośród świadków życia – mogą się wychowywać uczciwi obywatele i dobrzy chrześcijanie oraz szczęśliwi mieszkańcy nieba.

Zadaniem prewencyjnym środowiska szkolnego jest wspomaganie rodziny w formacji ludzkiej i chrześcijańskiej młodego pokolenia na fundamencie Ewangelii. To zadanie wymaga od szkoły współpracy z rodziną, wysiłku budowania wspólnoty wychowawczej i tworzenia ducha rodzinnego w szkole. Ponadto działanie prewencyjne wymaga od szkoły: posługi prawdzie, posługi myślenia, która prowadzi do mądrości, tworzenia więzi między nauką a wiarą, wiarą a rozumem, prawdą a wolnością; wymaga ukierunkowania powołaniowego, wychowania do życia w małżeństwie i rodzinie, przygotowania zawodowego, uznania godności pracy, uczestnictwa w ewangelizacji kultury.

Zadaniem prewencyjnym środowiska kościelnego, głównie parafii, jest miłość do młodzieży, przebywanie z nią i dla niej, budowanie z nią bosko-ludzkiej komunii jako miejsca doświadczenia miłości Boga i wzajemnej miłości ludzkiej, wychowania do wiary i apostołstwa – *laboratorium wiary*. Propozycją w tworzeniu komunii może być oratorium skupiające dziecięce i młodzieżowe grupy ruchów, stowarzyszeń, grupy dorosłych, którzy współpracują w wychowaniu. Jest to forma *wychowania ewangelizującego, ewangelizacji wychowującej* i budowania parafii jako wspólnoty wspólnot, która proponuje młodym religię i kulturę, dialog i współpracę w klimacie rodzinnym. Ostatecznie chodzi tu o pozytywne działanie zapobiegające zagubieniu młodzieży, wchodzeniu do sekt i ruchów o charakterze destrukcyjnym, wchodzeniu w kontakt z alkoholem, narkomanią, przestępczością, prostytucją.

Zadaniem prewencyjnym środowiska środków społecznego przekazu jest komunikowanie orędzia Ewangelii ludziom, upowszechnianie i umacnianie wartości ewangelicznych w świecie, by służyć: rodzinie, kulturze, promocji chrześcijańskiej młodzieży, prawdzie; braterstwu i solidarności, promocji

godności kobiety; nadziei eschatologicznej, szukającym Boga. Z dziedziną środków społecznego przekazu wiąże się obowiązek zapobiegania negatywnemu oddziaływaniu mediów. A to znaczy, że pilnie trzeba uczyć dzieci i młodzież mądrości w korzystaniu z mediów, angażować młodych w tworzenie programów, wymagać od pracowników mediów etycznego działania, przygotować odpowiedzialnych pracowników medialnych.

Sakramentalne znamię wychowania młodych urzeczywistnia się przez obecność zbawczego działania Jezusa Chrystusa w procesie wychowania dzięki sprawowaniu Eucharystii – *źródła i zarazem szczytu całego życia chrześcijańskiego* oraz sakramentu pokuty i pojednania. Rola sakramentu Eucharystii w wychowaniu polega na pogłębianiu więzi młodego człowieka z Osobą Jezusa Chrystusa i ze wspólnotą Kościoła i na wspomaganiu jego duchowego rozwoju. W tej roli ściśle uczestniczy sakrament pokuty i pojednania, w którym Chrystus wychowuje do postawy pojednania i pokoju oraz formuje prawe sumienia penitenta.

Eucharystia pogłębia więź młodego człowieka z Chrystusem i Ludem Bożym, ponieważ daje mu uczestnictwo w życiu Boga Trójjedynego i w życiu Kościoła. W relacji miłości z najdoskonalszym Wychowawcą najpełniej urzeczywistnia się duchowy rozwój człowieka ku świętości. W klimacie Eucharystii wzmacniają się siły *wewnętrznego człowieka*, formuje się nowy człowiek. A jest to klimat łaski, wiary, nadziei i miłości, dialogu, prawdy, wolności, komunii, przemiany duchowej, jedności, braterstwa i eschatologii. Eucharystia – Ofiara – Komunia – Obecność wychowuje wierzącego do posłuszeństwa Bogu Ojcu na wzór Jezusa, wychowuje do komunii z bliźnimi; wychowuje ku świętości życia.

W sakramencie pokuty i pojednania Jezus Chrystus obdarza pojednaniem i pokojem, uzdalnia swą łaską do życia owymi darami. Chodzi o współpracę człowieka z Jego łaską, by żyć w pojednaniu z Bogiem, z sobą samym, z bliźnimi. Formacja prawego sumienia dokonuje się w sakramencie pokuty i pojednania, ponieważ w nim trwa zbawczy dialog człowieka z Bogiem, dokonuje się nawrócenie grzesznika do miłości Boga i miłości bliźniego. Wychowanie sakramentalne jest ewangelizujące, ewangelizacja wychowująca ku dojrzałości ludzkiej i doskonałości chrześcijańskiej.

Określenie służebnej roli systemu prewencyjnego św. Jana Bosko w dziele ewangelizacji dzisiaj jest tym bardziej uzasadnione, że zawiera wartości obecne w nauczaniu Kościoła o nowej ewangelizacji. Niewątpliwie ów system tym skuteczniej będzie mógł służyć, im bardziej odnowi się soborowym i posoborowym nauczaniem Kościoła, które przenika nową ewangelizację; co więcej: jest nową ewangelizacją. W tym wzajemnym odniesieniu *starego do nowego* w praktyce chodzi o *ewangelizację wychowującą i wychowanie*

ewangelizujące młode pokolenie, by każdy młody człowiek mógł wzrastać w wierze owocującej miłością Boga i miłością bliźniego. Wydaje się, że twórcze stosowanie systemu prewencyjnego św. Jana Bosko w całym środowisku społeczno-kulturalnym może się przyczynić do odrodzenia jego instytucji w duchu Ewangelii, poczynając od odrodzenia rodziny.

Zakończenie

Opracowanie tematu *Doświadczenie wychowawcze św. Jana Bosko w służbie ewangelizacji* nie było proste od strony metodologicznej, bowiem wymagało ukazania wielkiego dzieła wychowawczo-ewangelizacyjnego Apostoła młodych; określenia istoty ewangelizacji w świetle Magisterium Kościoła, której treści są obecne w szerokim materiale źródłowym, a ostatecznie ukazania ich wzajemnej służebności. Dlatego też nie jest ono wyczerpujące. Obydwie te dziedziny stanowią otwarty i szeroki przedmiot badań naukowych, których wyniki mogą skutecznie wspomagać osoby, wspólnoty i instytucje oddające swe siły dobru rozwojowemu każdego człowieka i całej ludzkiej rodziny. Jedną z badawczych kwestii może być rola systemu prewencyjnego św. Jana Bosko w przygotowaniu młodzieży do życia w małżeństwie i rodzinie przez wychowanie do czystości, czyli pięknej miłości. Inne zagadnienia to wieloaspektowe zastosowanie tegoż systemu w działalności szkoły, w formacji laikatu, w formacji młodych kościelnych ruchów młodzieżowych oraz w wychowaniu sakramentalnym, które należy do pilnych zadań nowej ewangelizacji.

Marian Graczyk SDB

Ks. Ryszard Rumianek i Józef Kulisz SJ, *Z Jezusem na „via dolorosa”*, Rhetos, Warszawa 2011, ss. 111.

Zanim sięgniemy po tę niezwykłą książkę, słowo o jednym z jej autorów.

Ks. prof. dr hab. Ryszard Rumianek, rektor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Ceniony bibliista i lubiany wykładowca. Był kapłanem o wielkim, dobrym sercu, wiernym przyjacielem. To prawdziwy przyjaciel w Panu o. prof. dra hab. Józefa Kulisza SJ, współautora książki.

Ks. Ryszard Rumianek zginął 10 kwietnia 2010 roku w katastrofie lotniczej pod Smoleńskiem wraz z 95 uczestnikami delegacji prezydenckiej.

Oto przed nami swoista „relikwia”. Nie pytajmy – proszę – dlaczego?

I o to, czy można tak mówić o książce?